

Schoolgebonden onderzoek: valkuil of kans?

Schoolgebonden onderzoek: valkuil of kans?

Met hulp van een subsidie van OCW ging OMO op 21 augustus 2006 aan de slag met een uniek experiment: de Academische School. Dit experiment, de zogenoemde dieptepilot, stelt docenten van een opleidingsschool in staat om samen met studenten van een lerarenopleiding (universitair of HBO) zelf onderzoek te doen. Het Zwijsen College Veghel, het Fioretti College te Veghel en Pleincollege Eckart (Eindhoven) gingen in uitstekende samenwerking met de Radboud Universiteit (RU), de Open Universiteit / Ruud de Moorcentrum en de HAN 'onderzoek op school' handen en voeten geven.

Zelf onderzoek doen biedt docenten een enorme ontwikkelingskans. Het leraarschap krijgt er een dimensie van betekenis bij als je als leraar gekwalificeerd onderzoek kunt doen. Ook voor de (universitaire) lerarenopleidingen betekent 'schoolgebonden onderzoek' een verrijking. Het stelt een lerarenopleiding in staat om een echt toegevoegde waarde te leveren als begeleider van onderzoek. Bovendien kunnen verschillende educatieve partners hun onderzoeksprogramma's beter afstemmen op de behoeften van de school.

Schoolgebonden onderzoek is zelfs zó veelbelovend dat onderwijzend Nederland het snel wil invoeren. Dat bleek toen studenten van lerarenopleidingen plotseling onderzoeksopdrachten in hun stage moesten uitvoeren. Ook buiten de door OCW gesubsidieerde dieptepilots voor 'Academische scholen' werden onderzoekskringen opgestart. Geen kwaad woord hierover, maar binnen de OMO-dieptepilot vroegen wij ons wel af of onderzoek niet overhaast werd ingevoerd. Onderzoek is immers gebaat bij afstand nemen, beschouwen, analyseren, overleg en zorgvuldigheid. Wij namen daarom de tijd om de Academische School op te bouwen.

Deze weloverwogen aanpak lag niet direct in de lijn van de verwachtingen. In andere dieptepilots circuleerden al modellen, waarin schoolgebonden onderzoek direct gekoppeld werd aan schoolinnovatie. Wij hielden toch vast aan onze lijn, omdat we een 'sustained change' willen bewerkstelligen. Anders gezegd, bij de beoogde onderwijsvernieuwing gaat het niet alleen om het ontwikkelen van onderzoeksvaardigheden, maar ook om een gedragsverandering. Die gedragsverandering bestaat uit het leren om afstand te nemen en om jezelf en anderen systematisch de vraag te stellen: waarom doen we de dingen zoals we ze doen?

Na goed twee jaar heeft de OMO-Academische School een eigen profiel gekregen. De kwaliteitsvraag is leidend. Docenten en studenten doen onderzoek naar onderwijssituaties van alledag, waarbij zij directe begeleiding krijgen van gekwalificeerde onderzoeksbegeleiders op de scholen zelf.

Op de scholen worden workshops gegeven op het moment dat docenten en studenten die nodig hebben. We gaan uit van het leren van leerlingen, het leren van studenten, het leren van docenten en het leren van directieleden. Dat is allemaal nog niet klaar; sterker nog, we zijn er nooit mee klaar. Zo ervaren we dat schoolgebonden onderzoek met name begint met 'afleren'.

Deze tweede editie van het Opleidingsmagazine over de OMO-dieptepilots kan en wil dan ook niet meer bieden dan een tussenstand in een proces. Wij hopen echter dat u hieruit toch waardevolle informatie en ideeën zult opdoen.

Dr. Jos Hulsker (OMO)

Dr. J. Imants (Radboud Universiteit)

De leraar als onderzoeker in de school

Voor leraren opent zich een uitdagend nieuw perspectief, wanneer zij de mogelijkheid krijgen om zich te specialiseren als ontwikkelaar en onderzoeker van eigen klas- en schoolpraktijken. Ook studenten worden beter opgeleid als zij vertrouwd raken met zorgvuldig onderzoek doen. Het biedt leerlingen ook kansen om onderzoeksvaardigheden te verwerven.

Met het doen van onderzoek worden de volgende doelen nagestreefd:

- 1 Zowel beginnende als ervaren leraren kunnen een verdieping en onderbouwing geven aan hun ervaringen met het leren van leerlingen.
- 2 Het beroep van leraar wordt aantrekkelijker voor studenten en andere beroepsbeoefenaren met belangstelling voor onderwijs.
- 3 Het onderwijs op school wordt interessanter voor leerlingen als zij ook onderzoek kunnen doen.
- 4 Leraren die voldoende onderzoekservaring hebben opgedaan, kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de begeleiding van studenten bij hun praktijkonderzoeken in opleidingsscholen.
- 5 Het effect van ontwikkel- en onderzoekswerk blijft niet beperkt tot de individuele leraar, maar komt ten goede aan de ontwikkeling van het onderwijs binnen en buiten de school.

De hiervoor genoemde doelen nemen een centrale plaats in binnen de Academische School van OMO. Hierna bespreken we:

- hoe de Academische School van OMO is opgezet;
- welke stappen in voorbereiding zijn;
- hoe leraar en school groeien;
- hoe de verhouding tussen school en opleidingsinstituut zich ontwikkelt.

Opzet van de Academische School van OMO

Praktijkgericht onderzoek door leraar en student staat centraal in de Academische School van OMO. De waarde van het onderzoek meten we af aan drie criteria: relevantie, geloofwaardigheid en herkenbaarheid. Het onderzoek draagt bij aan de verbetering van het dagelijkse werk met leerlingen in de school (relevantie). Dat betekent dat het onderzoek deugdelijk moet worden uitgevoerd. Daarom worden wetenschappelijke inzichten en methoden toegepast (geloofwaardigheid). Kennisdeling is erg belangrijk. Het is dan ook zaak dat collega-leraren de verbinding kunnen leggen met hun eigen werkervaringen, wanneer zij kennisnemen van de onderzoeksresultaten (herkenbaarheid).

Hoewel solide wetenschappelijke inzichten en methoden worden toegepast, is het onderzoek eerder praktijkgericht dan strikt wetenschappelijk te noemen. Veel leraar-onderzoekers vinden het in het begin van hun onderzoek moeilijk om de stap naar praktijkgericht denken te maken. Het duurt enige tijd voordat zij de beelden van een representatief onderzoek of een streng gecontroleerd experiment kunnen en durven loslaten. De waarde van het eigen onderzoek lijkt bij deze grote beelden in het niet te vallen. Na verloop van tijd slagen ze er echter in de waarde van de eigen vraagstelling en benadering reëel in te schatten.

De volgende bijlagen op de cd-rom verduidelijken wat er allemaal komt kijken bij het opzetten van de Academische School (cd-rom is bij Magazine 1 meegeleverd).

Voor het basisplan: 26.

Voor de tussenrapportage aan OCW: 59.

Voor vervolgrapportages: 83d, 83e en 83f.

Voor het nieuwe plan (2008-2009): 85.

Onderzoeksvragen en –thema’s

Elke school van de pilot kiest in principe eigen thema’s en vragen voor het onderzoek. Dat kunnen thema’s uit het onderwijskundige beleid van de school zijn, bijvoorbeeld ‘relaties’ of ‘activerende didactiek’. Daarbinnen hebben de onderzoekers veel ruimte om eigen keuzes te maken.

Bijlagen cd-rom

Voor onderzoeksonderwerpen docenten: 1, 11, 53 en 107.

Eigenaarschap onderzoeker is succesfactor

Onderzoek doen is een zaak van ‘lange adem’; een praktijkonderzoek door een leraar duurt al gauw 1 tot 1,5 jaar. Zoals hiervoor is aangegeven, moet de leraar-onderzoeker al doende veel leren; daarnaast moet hij/zij allerlei onvoorziene problemen effectief oplossen. Het is daarom van groot belang dat de onderzoeker zich echt ‘eigenaar’ voelt van de probleemstelling en het onderzoek. Dit eigenaarschap komt onder andere tot stand doordat de leraar een grote inbreng heeft bij het vaststellen van de onderzoeksvraag.

Bijlagen cd-rom

Voor competenties docenten: 2.

Gerealiseerde onderzoeken: 57, 80, 81 en 81a.

Over IPB-voorstellen: 38.

Effectieve ondersteuning

De leraar-onderzoekers krijgen begeleiding en scholing van de onderzoeksbegeleiders van de RU. Zij zijn aanwezig op de school op het moment dat de onderzoekers aan de slag gaan. Daarnaast is er begeleiding door senioronderzoekers van RU, HAN en OU. Voor beginnende onderzoekers en gevorderde onderzoekers worden seminars van vijf bijeenkomsten in een jaar georganiseerd binnen de scholen. Studenten nemen deel aan het seminar voor beginnende onderzoekers. Daarnaast krijgen onderzoekers begeleiding in individuele gesprekken.

- Dr. Helma Oolbekking, onderzoeksbegeleider Radboud Universiteit
- Dr. Mirjam Nijveldt, onderzoeksbegeleider Radboud Universiteit
- Drs. Janneke van der Steen, onderzoeksbegeleider Radboud Universiteit
- Prof. dr. Zwaneveld, senior onderzoeker, Ruud de Moorcentrum/Open Universiteit
- Dr. Arjan Dieleman, senior onderzoeker, HAN
- Dr. J. Imants, senior onderzoeker, Radboud Universiteit

Een centrale rol voor de coördinatie van het onderzoek spelen de opleidingsdocenten:

- Christl van den Bekerom, Fioretti College
- Hans van Oosteren, Zwijsen College Veghel
- Joop Dirksen, Pleincollege Eckart

Met de begeleiding en scholing wordt doelgericht toegewerkt naar onderzoeksresultaten die binnen de school aan alle collega’s kunnen worden gepresenteerd, en die in een openbaar verslag kunnen worden beschreven. Gaandeweg de pilot is steeds duidelijker geworden dat deze begeleiding en scholing structurele voorzieningen moeten zijn binnen de Academische School. De ontwikkeling tot onderzoeker is eigenlijk nooit ‘af’. De begeleiding en de scholing door de onderzoeksbegeleiders en senioronderzoekers blijven daarnaast nodig als een tegenwicht tegen de alle aandacht opeisende hectiek van het dagelijkse schoolleven.

Bijlagen cd-rom

Over instructies, handleidingen enz.: 3, 4, 6, 6a, 7, 8, 9 en 10.

Twee soorten onderzoek

Tot nu toe hebben we het steeds gehad over onderzoek binnen de Academische School. Omdat dit onderzoek goed van de grond moet komen, concentreren de begeleiders en senioronderzoekers daar allereerst hun aandacht op. Daarnaast onderscheiden we een andere vorm van onderzoek, namelijk onderzoek naar de Academische School. Dit onderzoek is de volgende stap en richt zich op de mogelijkheden en beperkingen, de condities en de opbrengsten van de Academische School. Dit ‘onderzoek naar’ staat ten dienste van het ‘onderzoek binnen’. Het wordt uitgevoerd door de onderzoekers van RU, HAN en OU.

Bijlagen cd-rom

Een reflectie van prof. dr. Zwaneveld: 14

Het profiel van de leerstoel: 49

Tussentijdse beschouwing over onderzoek: 6a en 6b. Zie ook het nieuwe plan: 83-d, 83-e en 83-f.

Effectief teamwork

De lijnen binnen de Academische School zijn kort. Alle aandacht is gericht op het succes van de onderzoeken binnen de scholen. Daarnaast krijgt ook het opleidingsaspect in de scholen steeds meer aandacht. De ontwikkeling van de plannen is teamwork geweest. Vanaf de aanvang zijn leden van de stuurgroep nauw betrokken geweest bij de ontwikkeling van de plannen voor de Academische School van OMO. In de stuurgroep wordt eigenlijk altijd gesproken over en vanuit de inhoud van de pilot. Aan strikt bestuurlijke zaken wordt weinig tijd besteed. De stuurgroep concentreert zich vooral op uitzaaien, cultiveren, mogelijk maken en waar nodig inperken, en minder op aansturen, beheersen en controleren.

Het inzicht is gegroeid dat de onderzoeken nog in een vroeg stadium van ontwikkeling zijn. Een te grote nadruk op verbreding en verspreiding van eerste resultaten binnen en buiten de school zou dan ook de verdere ontwikkeling van het onderzoek kunnen verstoren. De stuurgroep waakt voor overhaasting en kiest voor ‘rijpe’ onderzoeksresultaten in plaats van ‘snel scoren’.

Volgende stappen

In de twee eerste jaren hebben de leraar-onderzoekers vooral aan hun eigen onderzoeken gewerkt. In het derde jaar vindt een accentverschuiving in de begeleiding plaats. Eerst kregen de leraar-onderzoekers begeleiding van ervaren onderzoekers, maar nu komt het accent te liggen op begeleiding van elkaar. Dit begeleiden van elkaar is een eerste stap om leraar-onderzoekers voor te bereiden op hun toekomstige rol. Straks zullen zij namelijk begeleiding gaan geven aan studenten die praktijkonderzoeken in de school uitvoeren.

Een tweede stap die in de komende periode wordt gezet, is het verspreiden van onderzoeksresultaten binnen en buiten de scholen. Daarvoor is het nodig dat de onderzoeken beschreven zijn in goed gestructureerde en makkelijk leesbare verslagen en artikelen. Veel leraar-onderzoekers moeten daarvoor echt een drempel nemen. Bij hun terughoudendheid spelen verschillende overwegingen een rol. Eén overweging is dat de resultaten van het onderzoek toch al bekend zijn; waarom dan al die energie steken in een afgerond verslag of artikel? Een tweede overweging is eerder ingegeven door bescheidenheid; is dit onderzoek de moeite waard om in een dergelijke vorm gepubliceerd en verspreid te worden?

Een derde stap is beginnen met het ontwikkelen van een inhoudelijke en methodische lijn waarbinnen de verschillende onderzoeken worden uitgevoerd. Als alle onderzoeken passen binnen een zelfde thema en aanpak, kunnen onderzoeken elkaar gemakkelijker aanvullen en kunnen onderzoekers elkaar beter stimuleren en ondersteunen. Extra voordeel kan worden behaald als deze lijn van onderzoek aansluit bij onderzoeksprogramma's van universiteit en hogeschool. De specifieke deskundigheid van deze instellingen kan dan immers direct worden benut in de onderzoeken.

Professionele groei bij leraar en school

Het ontwikkelen van een onderzoekende houding gaat samen met professionele groei bij leraar en school. Binnen de Academische School van OMO komt dat tot uiting in opvallende accentverschuivingen, namelijk:

- van gerichtheid op antwoorden naar gerichtheid op het stellen van vragen;
- van het werken vanuit gegeven doelen naar werken vanuit onzekerheid over de uitkomsten;
- van controle over het leren van leerlingen naar experimenteren met het leren van leerlingen;
- van gezag uitstralen naar kwetsbaarheid en onzekerheid tonen en verwoorden;
- van conformistische collega naar de docent die zich van collega's durft te onderscheiden.

De verhouding tussen onderzoek en opleiding

Binnen de OMO Academische School zullen onderzoek en opleiding nóg meer op elkaar worden betrokken. Op dit moment is al duidelijk dat de rol van de opleidingsdocent (OD) in de Academische School heel complex is. Naast algemeen begeleider en coö-

dinator van de schoolpracticumdocenten (SPD'en) is de OD ook de organisator van het onderzoek met de bijbehorende scholing en begeleiding. Daarbij groeit het inzicht dat leraar-onderzoeker en SPD twee verschillende specialismen zijn. Het is heel zinvol als ervaren leraar-onderzoekers studenten gaan begeleiden bij hun praktijkonderzoeken. Daarmee zijn deze leraaronderzoekers echter nog niet de SPD'en van deze studenten. Ook de verhouding tussen begeleiding en beoordeling van studenten bij hun onderzoeken vraagt de aandacht. De rollen die de school en het opleidingsinstituut daarbij spelen, zijn nog niet goed uitgekristalliseerd. Op deze punten is de komende jaren nog het nodige werk te doen.

Zie bijlagen: 5, 44, 45, 47, 50, 82, 110, 100a en 100b

Leerlingen gaan deelnemen...

Het schoolgebonden onderzoek resulteert al in betere, effectievere lessen op de pilotscholen. Daarnaast zullen in dit schooljaar leerlingen voor het eerst daadwerkelijk worden betrokken bij het onderzoek. In de afgelopen twee jaar is al een assessment ontwikkeld voor leerlingen: WaM ('werken aan mezelf'). Dit assessment bestaat uit een vragenlijst die de leerling op de computer invult. Hierdoor ontstaat een beeld over hoe de leerling leert. Uiteraard wordt dit met de leerling besproken.

Voor meer informatie over WaM kunt u terecht bij:

Els Font Freide, e.fontfreide@vakcollege.nl

Sebas Fietelaars, s.fietelaars@grafite.nl

Wordt vervolgd...

De dieptepilot Academische School is nog maar in een beginstadium. Wij pretenderen niet dat we over afgeronde eindproducten beschikken. Wel kunnen we u laten zien waar we staan. De producten die u op de cd-rom aantreft, laten zien dat wij open zijn over ons ontwikkelingsproces.

Wilt u meer informatie, dan kunt u contact opnemen met:

Jeroen Imants, j.imants@ils.ru.nl

Jos Hulsker, j.hulsker@omo.nl

